

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

CZWARTA SEKCJA

SPRAWA ZARZYCKI przeciwko POLSCE

(Skarga nr 15351/03)

WYROK

STRASBOURG

12 marca 2013 roku

Wyrok ten stanie się ostateczny zgodnie z warunkami określonymi w Artykule 44 § 2 Konwencji. Wyrok może podlegać korekcie edycyjnej.

W sprawie Zarzycki przeciwko Polsce,

Europejski Trybunał Praw Człowieka (Czwarta Sekcja), zasiadając jako Izba w składzie:

Ineta Ziemele, *Przewodnicząca*,
David Thór Björgvinsson,
Päivi Hirvelä,
George Nicolaou,
Zdravka Kalaydjieva,
Vincent A. De Gaetano,
Krzysztof Wojtyczek, *Sędziowie*,

i Lawrence Early, *Kanclerz Sekcji*,

obradując na posiedzeniu zamkniętym w dniu 19 lutego 2013 r.,
wydaje następujący wyrok, który został przyjęty w tym dniu:

POSTĘPOWANIE

1. Sprawa wywodzi się ze skargi (nr 15351/03) przeciwko Rzeczypospolitej Polskiego wniesionej do Trybunału na podstawie artykułu 34 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności („Konwencja”) przez obywatela polskiego, pana Adama Zarzyckiego („skarżący”) w dniu 2 maja 2003 r.

2. Skarżący reprezentowany był przez Panią M. Lubieniecką-Chelstowską, adwokat praktykującą w Olsztynie. Polski Rząd („Rząd”) reprezentowany był przez jego pełnomocnika, pana J. Wołasiewicza, a następnie przez Panią J. Chrzanowską z Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

3. Skarżący zarzucił w szczególności, iż ze względu na jego fizyczną niepełnosprawność i szczególne potrzeby, jego długotrwałe osadzenie w warunkach Aresztu Śledczego w Szczytnie i w Olsztynie stanowiło naruszenie artykułu 3 Konwencji.

4. W dniu 17 października 2007 roku Przewodniczący Czwartej Sekcji zdecydował o zakomunikowaniu skargi Rządowi. Zdecydowano również o jednoczesnym rozpatrzeniu kwestii dopuszczalności i meritum skargi (artykuł 29 § 1). Ponadto otrzymano uwagi Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka (Warszawa, Polska), które zostały dopuszczone przez Przewodniczącą do procedury pisemnej w ramach interwencji strony trzeciej (artykuł 36 § 2 Konwencji oraz Reguła 44 § 2). Strony nie ustosunkowały się do tych uwag (Reguła 44 § 5).

FAKTY

OKOLICZNOŚCI SPRAWY

5. Skarżący urodził się w 1976 roku i mieszka w Jedwabnie.

W 1996 roku utracił w wypadku oba przedramiona. Został uznany za osobę o niepełnosprawności pierwszego stopnia, wymagającą pomocy innych.

A. Tymczasowe aresztowanie skarżącego i postępowanie karne

6. W dniu 17 czerwca 2002 r. skarżący, podejrzany w postępowaniu karnym, został wezwany przez policję do stawienia się dwa później w Powiatowej Komendzie Policji w Szczytnie.

7. W dniu 19 czerwca 2002 r. Sąd Rejonowy w Szczytnie zastosował wobec skarżącego tymczasowe aresztowanie w związku z podejrzeniem popełnienia szeregu przestępstw na szkodę osób małoletnich, a także zmuszania innej osoby do składania fałszywych zeznań.

8. Jako uzasadnienie tymczasowego aresztowania skarżącego sąd krajowy wskazał istnienie silnych dowodów przeciwko niemu, prawdopodobieństwo, że zostanie wymierzona surowa kara oraz potrzebę zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. Odnośnie ostatniego stwierdzenia, sąd podkreślił, że skarżący, który przez pewien czas po rozpoczęciu śledztwa przebywał na wolności, usiłował nakłonić świadków do składania fałszywych zeznań. Władze wzięły pod uwagę niepełnosprawność skarżącego oraz zaświadczenie lekarskie wydane przez lekarza skarżącego z dnia 15 marca 2002 r. o niezdolności skarżącego do samodzielnej egzystencji.

9. W dniu 1 lipca 2002 r. Prokurator Rejonowy w Szczytnie oddalił wniosek skarżącego o uchylenie tymczasowego aresztowania. Prokurator powtórzył przyczyny tymczasowego aresztowania skarżącego identyczne ze wskazanymi przez Sąd Rejonowy w Szczytnie. Wskazano ponadto, iż w przeszłości skarżący przebywał przez cztery miesiące w Areszcie Śledczym w Szczytnie w związku z innym prowadzonym przeciwko niemu postępowaniem karnym. Areszt Śledczy w Szczytnie nie powiadamiał nigdy władz o jakichkolwiek trudnościach związanych z zapewnieniem skarżącemu w okresie odsadzenia odpowiedniej opieki i warunków. W przypadku konieczności medycznej, władze były przygotowane na przeniesienie skarżącego do szpitala aresztu śledczego, gdzie mógłby skorzystać z leczenia specjalistycznego. Podkreślono, że zeznania matki skarżącego, która oświadczyła, iż skarżący nie był zdolny do samodzielnej egzystencji były sprzeczne z zeznaniami innych świadków, którzy opisali skarżącego jako całkowicie samodzielnego.

10. W dniu 12 lipca 2002 r. Sąd Okręgowy w Olsztynie utrzymał w mocy postanowienie o tymczasowym aresztowaniu skarżącego.

11. W dniu 29 lipca 2002 r. Prokurator Rejonowy w Szczytnie oddalił wniosek skarżącego o uchylenie tymczasowego aresztowania i jego zamianę na inny środek zapobiegawczy.

12. W dniu 30 sierpnia 2002 r. skarżącemu przedstawiono zarzuty wielokrotnego wyłudzenia pieniędzy od osób małoletnich oraz popełnienia innych przestępstw.

13. Tymczasowe aresztowanie skarżącego zostało kolejno przedłużone postanowieniami Sądu Rejonowego w Szczytnie z dnia 5 sierpnia, 6 września i 31 października 2002 r. Dwa ostatnie postanowienia zostały utrzymane w mocy przez Sąd Okręgowy w Olsztynie odpowiednio w dniach 27 września i 22 listopada 2002 r.

Sądy krajowe ponownie wskazały, że istnieją silne dowody przeciwko skarżącemu i prawdopodobieństwo wymierzenia surowej kary oraz powołały się na konieczność zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. Stwierdzono ponadto, iż władze potrzebują więcej czasu na przesłuchanie świadków obrony oraz zakończenie postępowania.

14. Tymczasem, w okresie od 1 lipca do 25 października 2002 r., Sąd Okręgowy w Olsztynie oddalił wnioski skarżącego o uchylenie środka zapobiegawczego ze względów humanitarnych.

15. Pierwszy termin rozprawy odbył się w dniu 10 października 2002 r.

16. W dniu 31 października 2002 r. Sąd Rejonowy w Szczytnie uznał skarżącego winnym części zarzucanych czynów i skazał go na karę trzech lat pozbawienia wolności.

17. W dniu 17 stycznia 2003 r. Sąd Okręgowy w Olsztynie postanowił o przedłużeniu stosowania tymczasowego aresztowania skarżącego, na czas postępowania apelacyjnego.

18. W dniu 24 stycznia 2003 r. Sąd Okręgowy w Olsztynie nie wyraził zgody na uchylenie środka zapobiegawczego, ponieważ skarżący został uznany winnym i skazany przez sąd pierwszej instancji na karę pozbawienia wolności. Ponadto sąd nawiązał do opinii, zgodnie z którą osadzenie skarżącego, mimo jego niepełnosprawności, nie stanowiło zagrożenia dla jego życia czy zdrowia.

19. W dniu 31 stycznia 2003 r. Sąd Okręgowy w Olsztynie utrzymał w mocy postanowienie z dnia 17 stycznia 2003 r.

20. W dniu 19 lutego 2003 r. Sąd Okręgowy w Olsztynie utrzymał w mocy wyrok sądu pierwszej instancji w głównej części, zmieniając klasyfikację prawną jednego z czynów, za których popełnienie skarżący został skazany przez sąd pierwszej instancji. Wyrok doręczono skarżącemu w dniu 26 maja 2003 r.

21. W sprawie nie wniesiono kasacji.

22. W trakcie postępowania skarżącego reprezentował wybrany przez niego obrońca.

B. Warunki tymczasowego aresztowania skarżącego

1. Porządek chronologiczny tymczasowego aresztowania skarżącego

23. W okresie od 19 czerwca 2002 r. do 5 marca 2003 r. skarżący przebywał w Areszcie Śledczym w Szczytnie. Od 5 do 28 marca 2003 r. był osadzony w Areszcie Śledczym w Olsztynie. W okresie od 28 marca do 7 lipca 2003 r. przebywał ponownie w Areszcie Śledczym w Szczytnie.

24. W dniu 7 lipca 2003 r. skarżący uzyskał przerwę w odbywaniu kary w celu leczenia ortopedycznego poza systemem penitencjarnym.

25. Po zakończeniu przerwy skarżący przebywał naprzemiennie w Areszcie Śledczym w Szczytnie i w Olsztynie. W pierwszym z wymienionych zakładów przebywał od 13 lipca 2004 r. do 15 lutego 2005 r., od 9 do 17 sierpnia 2005 r. oraz od 25 kwietnia do 21 października 2006 r. W drugim zaś od 15 lutego do 9 sierpnia 2005 r. oraz od 17 sierpnia 2005 r. do 25 kwietnia 2006 r.

26. W dniu 21 października 2006 r. skarżący został zwolniony warunkowo i obecnie przebywa na wolności.

2. Opis warunków tymczasowego aresztowania skarżącego i procedury postępowania w celu otrzymania protez przedramion

(a) Okres od 19 czerwca 2002 r. do 7 lipca 2003 r. - bez protez

27. W Areszcie Śledczym w Szczytnie (od 19 czerwca 2002 r. do 5 marca 2003 r. oraz od 28 marca do 7 lipca 2003 r.) skarżący przebywał w kilku celach wieloosobowych w skrzydle ogólnym.

28. Skarżący podniósł zarzut, że warunki w Areszcie Śledczym w Szczytnie nie były dostosowane do jego specyficznych potrzeb. Stwierdził, iż mimo niepełnosprawności, personel aresztu śledczego nie zapewnił mu szczególnej opieki, co czyniło jego życie podczas osadzenia bardzo trudnym. Skarżący nie miał możliwości wykonywania wielu codziennych czy rutynowych czynności, przykładowo, spożywania posiłków, ścielenia łóżka, obcinania paznokci u stóp, mycia, golenia i ubierania oraz czynności higienicznych po skorzystaniu z toalety. Był zmuszony prosić o pomoc współosadzonych, co czyniło go zależnym.

29. Rząd oświadczył, że w okresie tymczasowego aresztowania skarżący był samowystarczalny. Spożywał posiłki, ubierał się, ścielił łóżko i czytał gazety bez pomocy innych osób. Od czasu do czasu otrzymywał pomoc współosadzonych przy wykonywaniu drobnych czynności, na przykład przy przygotowywaniu kanapek.

30. Zgodnie z oświadczeniem Rządu, skarżący znajdował się pod szczególną opieką administracji aresztu śledczego. Został zwolniony z obowiązku sprzątanía celi, a także korzystał z licznych przywilejów, przykładowo dłuższych widzeń z rodziną, prawa otrzymywania dodatkowych paczek żywnościowych oraz pryszniców sześć razy w tygodniu.

W nagrodę za wygranę różnorodnych konkursów organizowanych w zakładzie skarżącemu pięciokrotnie przyznano prawo do opuszczenia aresztu śledczego bez nadzoru. Trzy z tych okresów trwały kilka dni. Skarżący znajdował się także pod opieką więziennego psychologa, który konsultował go jedenaście razy.

31. Przed tymczasowym aresztowaniem skarżącego, w dniu 15 marca 2002 r. ortopeda z Wojewódzkiego Szpitala Specjalistycznego w Olsztynie wydał zaświadczenie lekarskie o braku zdolności skarżącego do samodzielnej egzystencji i pobytu w więzieniu.

32. W dniu 19 sierpnia 2002 r. Dyrektor Zakładu Opieki Zdrowotnej Aresztu Śledczego w Szczytnie sporządził notatkę dla Dyrektora Aresztu Śledczego w Szczytnie, w której stwierdzał brak wskazań lekarskich do przeniesienia skarżącego do zakładu specjalistycznego ze względu na dobry stan jego zdrowia. Wskazano także, iż pomoc wymagana przez skarżącego nie miała charakteru medycznego, lecz związana była z fizyczną niemożnością wykonywania samodzielnie codziennych czynności.

33. Pismem z dnia 3 września 2002 r. dyrektor aresztu śledczego poinformował skarżącego, iż jego zarzuty odnośnie warunków tymczasowego aresztowania zostały uznane za nieuzasadnione. Podano, iż lekarz aresztu śledczego nie znalazł wskazań lekarskich uzasadniających przeniesienie skarżącego w inne miejsce lub jego zwolnienie. Ponadto zauważono, że w areszcie śledczym skarżący samodzielnie wykonywał codzienne czynności. Ubierał się, ścielił łóżko, jadł i czytał gazety bez niczyjej pomocy. Przy wykonywaniu pozostałych czynności skarżący otrzymywał pomoc ze strony współosadzonych.

34. W dniu 13 października 2002 r. urzędnik z lokalnej organizacji samorządowej, który odwiedził skarżącego w areszcie śledczym, poinformował go o postępowaniu mającym na celu ponowne złożenie wniosku o protezy.

35. W tym samym dniu lekarz Aresztu Śledczego w Szczytnie złożył w imieniu skarżącego oficjalny wniosek o przyznanie protez.

36. W dniu 23 stycznia 2003 r. Kasa Chorych zatwierdziła pełny zwrot kosztów podstawowych protez mechanicznych, wynoszący 3.600 zł (ok. 860 EUR). Protezy miały zostać wykonane w Zakładzie Sprzętu Ortopedycznego w Olsztynie.

37. W piśmie z dnia 28 lutego 2003 r. Dyrektor Okręgowy Służby Więziennej w Olsztynie odpowiedział na zarzuty, iż Areszt Śledczy w Szczytnie nie udzielił skarżącemu wsparcia w staraniach o otrzymanie protez przedramion oraz że opieka lekarska świadczona w okresie tymczasowego aresztowania była niewystarczająca. Stwierdzono, że przed aresztowaniem skarżącego, w lipcu 2001 r. Kasa Chorych zatwierdziła wniosek skarżącego o bezpłatne przyznanie protez przedramion. Dofinansowanie nie doszło do skutku ze względu na brak środków. W dniu 15 marca 2002 r. Kasa Chorych przedłużyła ważność zatwierdzenia

wniosku o protezy do dnia 30 września 2002 r. W dniu 13 października 2002 r. urzędnik z lokalnej organizacji samorządowej, który odwiedził skarżącego w areszcie śledczym, poinformował skarżącego o postępowaniu mającym na celu ponowne złożenie wniosku o protezy. Mimo tego skarżący przez okres czterech miesięcy nie podjął działań związanych z tymże wnioskiem. Ostatecznie, dzięki pomocy ze strony aresztu śledczego, w dniu 23 stycznia 2003 r. Kasa Chorych wydała zgodę na całkowitą refundację kosztów protez. Zaplanowano przeniesienie skarżącego do Aresztu Śledczego w Olsztynie w celu wykonania protez w miejscowym zakładzie sprzętu ortopedycznego. Stwierdzono, że osadzenie skarżącego nie stanowiła zagrożenia dla jego życia lub zdrowia oraz że ze względu na fakt, że amputacji przedramion dokonano sześć lat wcześniej, w chwili obecnej zupełnie samodzielnie wykonuje codzienne czynności w warunkach tymczasowego aresztowania.

38. W dniu 5 marca 2003 r. skarżący został przeniesiony do Aresztu Śledczego w Olsztynie w celu wykonania protez. Zaproponowane skarżącemu protezy podstawowe nie odpowiadały mu. Oświadczył, że zaakceptuje jedynie protezy biomechaniczne. Protezy tego typu nie były wykonywane w Olsztynie, lecz przez Samodzielny Publiczny Zakład Zaopatrzenia Ortopedycznego w Poznaniu

39. W dniu 28 marca 2003 r. skarżący został ponownie przewieziony do Aresztu Śledczego w Szczytnie. Władze więzienne złożyły w jego imieniu wniosek o protezy biomechaniczne.

40. W dniu 7 maja 2003 r. Sąd Rejonowy w Szczytnie uznał, że tymczasowe aresztowanie skarżącego w Areszcie Śledczym w Szczytnie nie stanowiło zagrożenia jego życia lub zdrowia, lecz skutkowało jedynie drobnymi utrudnieniami.

41. Łączny koszt protez biomechanicznych skarżącego oszacowano na 50.000 złotych (ok. 12.000 EUR). W nieokreślonym dniu skarżący otrzymał informację, że Narodowy Fundusz Zdrowia może przyznać refundację w wysokości 3.600 złotych (ok. 860 EUR). Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa pacjent zainteresowany protezami biomechanicznymi miał obowiązek pokrycia różnicy z własnych środków.

42. W dniu 12 maja 2003 r. Sąd Okręgowy w Olsztynie nakazał przeniesienie skarżącego do Aresztu Śledczego w Poznaniu w celu dopasowania protez biomechanicznych pod warunkiem zobowiązania się skarżącego do pokrycia nier refundowanej części kosztów. Zgodnie z oświadczeniem Rządu skarżący nie wyraził na powyższe zgody.

43. W dniu 29 maja 2003 r. psychiatra w Areszcie Śledczym w Szczytnie zdiagnozował u skarżącego formę depresji, która jego zdaniem mogła być spowodowana obawą skarżącego, iż nie będzie miał możliwości uzyskania protez przedramion. Stwierdzono, że skarżący dwukrotnie podejmował próby samobójcze, kiedy jako małoletni przebywał w zakładzie

poprawczym. Lekarz nie przedstawił zaleceń odnośnie warunków tymczasowego aresztowania skarżącego czy leczenia.

44. Jak wynika z kopii dokumentacji medycznej skarżącego w tym okresie tymczasowego aresztowania, skarżący korzystał z konsultacji lekarzy różnych specjalizacji około dwunastu razy.

45. W dniu 7 lipca 2003 r. skarżący uzyskał 6-miesięczną przerwę w odbywaniu kary w celu leczenia ortopedycznego poza systemem penitencjarnym. Sąd krajowy zauważył, że mimo iż niepełnosprawność skarżącego nie skutkowała, mówiąc ściśle, niezdolnością do odbywania kary pozbawienia wolności, stanowiła dla niego dodatkowe utrudnienie, szczególnie bez protez. Przerwa została następnie przedłużona do dnia 7 lipca 2004 r.

(b) Od 13 lipca 2004 r. do 21 października 2006 r. – z protezami

46. W okresie, gdy skarżący przebywał na wolności, prawdopodobnie w marcu 2004 r., skarżący otrzymał dwie zwykłe protezy mechaniczne przedramion i został poddany niezbędnej fizjoterapii (rehabilitacji).

47. W dniu 18 marca 2004 r. skarżący otrzymał zaświadczenie lekarskie z prywatnej przychodni o niedawnym otrzymaniu nowych protez i konieczności pilnego odbycia fizjoterapii. Ponadto stwierdzono, że skarżący nie jest samowystarczalny i wymaga pomocy osób trzecich oraz że nie może przebywać w więzieniu.

48. W dniu 7 lipca 2004 r. upłynął okres przerwy udzielonej skarżącemu, lecz nie stawił się on w więzieniu. W dniu 13 lipca 2004 r. został zatrzymany i przekazany do Aresztu Śledczego w Szczytnie w celu odbycia pozostałej części kary pozbawienia wolności.

49. Skarżący przebywał w Areszcie Śledczym w Szczytnie od 13 lipca 2004 r. do 15 lutego 2005 r., od 9 do 17 sierpnia 2005 r. oraz od 25 kwietnia do 21 października 2006 r. Przebywał także w Areszcie Śledczym w Olsztynie, od 15 lutego do 9 sierpnia 2005 r. oraz od 17 sierpnia 2005 r. do 25 kwietnia 2006 r.

50. Pismem z dnia 25 listopada 2004 r. dyrektor Ponadlokalnego Centrum Rehabilitacyjno-Edukacyjnego dla Dzieci i Młodzieży Niepełnosprawnej w Szczytnie przekazał skarżącemu następujące informacje. Jak wynika z badania lekarskiego z dnia 10 listopada 2004 r. oraz opinii specjalisty rehabilitacji, skarżący nie wymagał dalszej rehabilitacji ani szkolenia w zakresie korzystania z protez przedramion. Protezy mechaniczne umożliwiały skarżącemu wykonywanie prostych czynności codziennych, jak jedzenie czy mycie zębów. Protezy te nie pozwalały jednakże na wykonywanie ruchów wysoce precyzyjnych, niezbędnych na przykład przy myciu się, zakładaniu drobnych sztuk odzieży, goleniu się czy korzystaniu z toalety.

51. W dniu 26 listopada 2004 r. Dyrektor Aresztu Śledczego w Szczytnie złożył do Sądu Rejonowego w Szczytnie wniosek o zezwolenie

na przeniesienie skarżącego do zakładu karnego w pobliżu Poznania w celu umożliwienia mu dalszej fizjoterapii.

W dniu 30 listopada 2004 r. Sąd Rejonowy w Szczytnie odrzucił wnioski ze względu na konieczność obecności skarżącego w Szczytnie w związku z toczącym się przeciwko niemu nowym postępowaniem karnym.

52. W dniu 17 stycznia 2005 r. Dyrektor Aresztu Śledczego w Szczytnie poinformował skarżącego, w odpowiedzi na jego zapytanie, że w okresie jego osadzenia „administracja zapewniała [skarżącemu] odpowiednią pomoc za pośrednictwem współosadzonych skarżącego”. Wskazano także, iż skarżący odmówił współpracy z fizjoterapeutą, którego obecność w areszcie śledczym zapewniła jego administracja.

53. W dniu 7 i 20 kwietnia 2005 r. lekarz Aresztu Śledczego w Olsztynie wydał dwa zaświadczenia lekarskie, w których stwierdził, iż ze względu na charakter niepełnosprawności skarżący nie może otrzymać w zakładzie karnym odpowiedniej opieki i traktowania.

54. W dniu 25 kwietnia 2005 r. Sąd Rejonowy w Szczytnie zlecił biegłemu sporządzenie opinii lekarskiej w celu potwierdzenia, czy skarżący jest zdolny lub niezdolny do odbycia kary pozbawienia wolności.

55. W dniu 21 czerwca 2005 r. dwaj biegli, z zakresu kardiologii i ortopedii, wydali opinię, z której wynika, że protezy okazały się użyteczne, lecz skarżący nadal wymaga pomocy w wykonywaniu wielu codziennych czynności, ponieważ protezy mechaniczne nie umożliwiają wykonywania precyzyjnych ruchów. Stwierdzono, że skarżący wyraził pragnienie uzyskania bardziej zaawansowanych protez biomechanicznych, jakie mogą zostać wykonane w Zakładzie Sprzętu Ortopedycznego i Rehabilitacyjnego w Poznaniu. Ponadto u skarżącego zdiagnozowano nadciśnienie. Mimo powyższego, biegli uznali, że skarżący dobrze zaadaptował się do swojej niepełnosprawności, a jego ogólny stan zdrowia jest dobry, co oznacza, że jest zdolny do dalszego przebywania w areszcie. Z drugiej strony biegli stwierdzili, że skarżący powinien otrzymywać ze strony pracowników aresztu śledczego pewną pomoc w wykonywaniu codziennych czynności.

56. W dniu 8 listopada 2005 r. Dyrektor Zakładu Opieki Zdrowotnej Aresztu Śledczego w Olsztynie przekazał skarżącemu następujące informacje: niepełnosprawność skarżącego nie wymaga dalszego leczenia; pozostałe dolegliwości można leczyć w ramach więziennego systemu opieki zdrowotnej; protezy biomechaniczne nie są refundowane przez Narodowy Fundusz Zdrowia; i wreszcie, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, osoba o niepełnosprawności pierwszego stopnia wymaga w codziennym życiu pomocy osoby trzeciej. Udzielanie skarżącemu takiej pomocy w areszcie śledczym nie jest możliwe. Mimo to, jak wynika z opinii biegłego z dnia 21 czerwca 2005 r. (zob. § 49 powyżej), skarżący był zdolny do odbycia kary pozbawienia wolności ze względu na dobre dostosowanie się do swojej niepełnosprawności.

57. Skarżący przedłożył do Trybunału dokument z dnia 23 grudnia 2005 r., w którym Zastępca Dyrektora Aresztu Śledczego w Olsztynie informował, iż skarżący przebywał w celi czteroosobowej w skrzydle A, niedostosowanej do więźniów o specjalnych potrzebach. Zauważył także, iż Areszt Śledczy w Olsztynie nie posiada cel dostosowanych do potrzeb osób z fizyczną niepełnosprawnością.

58. Rząd oświadczył, iż w Areszcie Śledczym w Olsztynie, cele w skrzydle, w którym został osadzony skarżący, praktycznie przez cały dzień pozostawały otwarte. Ponadto warunki osadzenia skarżącego był porównywalne do warunków w Areszcie Śledczym w Szczytnie.

59. Jak wynika z kopii dokumentacji medycznej skarżącego, w tym okresie osadzenia, skarżący korzystał z konsultacji lekarzy różnych specjalizacji około sześćdziesięciu razy.

3. Działania dotyczące warunków tymczasowego aresztowania skarżącego

60. Skarżący składał liczne skargi do władz administracyjnych Aresztu Śledczego w Szczytnie, sądów krajowych oraz władz penitencjarnych, twierdząc, że ze względu na niepełnosprawność nie powinien przebywać w areszcie lub, ewentualnie, powinien otrzymać specjalną opiekę. Składał także skargi dotyczące trudności związanych z otrzymaniem protez przedramion (zob. § 28, 29, 32 i 35 powyżej).

61. W dniu 13 października 2003 r. Prokurator Rejonowy w Szczytnie umorzył dochodzenie w sprawie stawianych przez skarżącego zarzutów, że w okresie między 19 czerwca 2002 i 7 lipca 2003 r. pracownicy Aresztu Śledczego w Szczytnie nie podjęli niezbędnych działań w celu uzyskania dla skarżącego protez przedramion. Władze odniosły się do zdarzeń, o których mowa w § 34-42 powyżej i uznały, że władze więzienne nie działały na niekorzyść skarżącego, lecz - wprost przeciwnie - podejmowały istotne starania w celu uzyskania przez skarżącego protez przedramion.

II. WŁAŚCIWE PRAWO KRAJOWE I PRAKTYKA

A. Ogólne warunki tymczasowego aresztowania

62. Szczegółowy opis właściwego prawa krajowego i praktyki dotyczących ogólnych zasad określających warunki osadzenia w Polsce, a także krajowe środki odwoławcze dostępne dla osadzonych zarzucających, że warunki ich osadzenia były nieodpowiednie, został przedstawiony w pilotażowych wyrokach Trybunału wydanych w sprawach *Orchowski przeciwko Polsce* (nr 17885/04) oraz *Norbert Sikorski przeciwko Polsce* (nr 17599/05) z dnia 22 października 2009 r. (zob. odpowiednio § 75-85 i §

45-88 oraz w sprawie *Kaprykowski przeciwko Polsce*, nr 23052/05, § 40-47, z dnia 3 lutego 2009 r.).

B. Osadzenie osób niepełnosprawnych

63. Artykuł 96 Kodeksu karnego wykonawczego („kodeks”) ustanawia „system terapeutyczny”, w ramach którego mogą odbywać karę skazani upośledzeni umysłowo lub niepełnosprawni fizycznie wymagający oddziaływania specjalistycznego, zwłaszcza opieki psychologicznej, lekarskiej lub rehabilitacyjnej.

64. Ponadto, zgodnie z art. 97 § 1 kodeksu w odniesieniu do skazanych odbywających karę w ramach systemu terapeutycznego władze powinny kierować się, m.in. potrzebą przygotowania skazanych do samodzielnego życia. Zgodnie z paragrafem 2 tegoż przepisu wykonywanie kary dostosowuje się do potrzeb skazanego w zakresie leczenia i wymagań higieniczno-sanitarnych. Wreszcie, zgodnie z paragrafem 3 przywołanego przepisu, skazanych, którzy nie wymagają już oddziaływania specjalistycznego, przenosi się do innego, odpowiedniego systemu wykonywania kary.

65. Na podstawie art. 249 kodeksu, w dniu 25 sierpnia 2003 r. Minister Sprawiedliwości wydał Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania („rozporządzenie w sprawie tymczasowego aresztowania z 2003 r.”) oraz Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności („rozporządzenie w sprawie kary pozbawienia wolności z 2003 r.”). Oba rozporządzenia weszły w życie z dniem 1 września 2003 r.

66. Zgodnie z rozporządzeniem w sprawie tymczasowego aresztowania z 2003 r. oraz rozporządzeniem w sprawie kary pozbawienia wolności z 2003 r. tymczasowe aresztowanie oraz kara pozbawienia wolności po skazaniu muszą być odbywane, odpowiednio, w aresztach śledczych i zakładach karnych. Oba akty prawne określają wyjątki od standardowego systemu tymczasowego aresztowania i osadzenia.

67. Paragraf 28 rozporządzenia w sprawie tymczasowego aresztowania z 2003 r. oraz paragraf 26 rozporządzenia w sprawie kary pozbawienia wolności z 2003 r. stanowią, iż dyrektor aresztu śledczego lub zakładu karnego może, na wniosek lub po konsultacji z lekarzem, dokonywać niezbędnych odstępstw od przewidzianego w regulaminie sposobu wykonywania tymczasowego aresztowania w zakresie uzasadnionym stanem zdrowia tych osób. Przepisy te dotyczą osadzonych z niepełnosprawnością fizyczną.

68. Polskie przepisy krajowe nie regulują dokładnie kwestii osadzenia osób niepełnosprawnych.

PRAWO

I. ZARZUT NARUSZENIA ARTYKUŁU 3 KONWENCJI

69. Skarżący zarzucił, iż ze względu na jego fizyczną niepełnosprawność i szczególne potrzeby, jego długotrwałe osadzenie w warunkach Aresztu Śledczego w Szczytnie i w Olsztynie stanowiło naruszenie artykułu 3 Konwencji, który stanowi, co następuje:

„Nikt nie może być poddany torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu”.

A. Dopuszczalność skargi

Zarzut Rządu w kwestii niewyczerpania krajowych środków odwoławczych

70. Rząd przedstawił wstępny zarzut dotyczący niewyczerpania przez skarżącego krajowych środków odwoławczych.

(a) Rząd

71. Rząd, w piśmie z dnia 3 marca 2008 r., stwierdził, że skarżący powinien był wszcząć postępowanie cywilne o zadośćuczynienie na podstawie art. 23 i art. 24 Kodeksu cywilnego w zw. z art. 448 Kodeksu cywilnego. Środek ten umożliwiłby mu dochodzenie zadośćuczynienia z tytułu domniemanego naruszenia dóbr osobistych, mianowicie czci i zdrowia na skutek domniemanego niedopełnienia przez władze obowiązku zapewnienia w okresie osadzenia opieki i warunków dostosowanych do jego szczególnych potrzeb.

72. W związku z powyższym Rząd odniósł się do dziewięciu wyroków, w których sądy krajowe rozpoznawały roszczenia byłych osadzonych odnośnie zadośćuczynienia tytułem naruszenia ich dóbr osobistych (zob. przykładowo *Orchowski*, cyt. powyżej, § 82 i 83 oraz *Sławomir Musiał przeciwko Polsce*, nr 28300/06, § 59, 20 stycznia 2009 r.).

73. W czterech ze spraw przywołanych przez Rząd, rozpoznawanych przez sądy krajowe w latach 2005, 2006 i 2007, powodom, osobom niepalącym osadzonym w celach z osobami palącymi, przyznano zadośćuczynienie (w wysokości od 2.000 do 5.000 zł.) ze względu na ryzyko lub rzeczywiste problemy ze zdrowiem (powodowie: W.L., N.S., L.W. i K.K.)

74. Jedna z wymienionych spraw rozpoznawana była na podstawie art. 23 i art. 24 Kodeksu cywilnego w zw. z art. 448 Kodeksu cywilnego. Pozostałe trzy sprawy rozpoznawane były na podstawie art. 417 lub 445 Kodeksu cywilnego. Pojęcie krzywdy w rozumieniu przepisów powołanych w zdaniu poprzedzającym związane było z odpowiedzialnością *ex delicto*.

Przepisy dotyczyły zarówno krzywd majątkowych, jak i niemajątkowych. Pierwsze zostały zdefiniowane jako uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia na skutek działania niezgodnego z prawem lub zaniechania. Ostatnie zaś mogły polegać na negatywnych odczuciach psychicznych doznanych przez powoda na skutek uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia.

75. Kolejna z przywołanych spraw dotyczyła osadzonego, który w więzieniu doznał zatrucia pokarmowego (powód S.L.; wyrok Sądu Okręgowego w Olsztynie z dnia 6 marca 2007 r.), zaś jeszcze kolejna osadzonego, który został pobity przez współosadzonego (powód M.P.; wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 29 marca 2007 r.).

76. W innej sprawie, z powództwa J.K., który przebywał przez siedem dni w przeludnionej i niespełniającej wymogów sanitarnych celi Sąd Apelacyjny w Warszawie (wyrok z dnia 27 lipca 2006 r.) przyznał częściowe zadośćuczynienie z tego względu, że dyrektor zakładu karnego nie poinformował właściwego sędziego penitencjarnego, zgodnie z obowiązującą procedurą, o problemie przeludnienia w czasie, kiedy powód odbywał karę pozbawienia wolności. W zbliżonej sprawie, z powództwa S.G., Sąd Apelacyjny w Krakowie (wyrok z dnia 23 lutego 2007 r.) uznał, że nie ma podstaw prawnych, by przyznać powodowi zadośćuczynienie z tytułu przebywania w przeludnionej celi.

77. Wreszcie, w sprawie R.D., Sąd Apelacyjny w Łodzi (wyrok z dnia 8 września 2006 r.) przyznał skarżącemu zadośćuczynienie w kwocie 7.500 zł z tytułu narażenia na rzeczywiste ryzyko zakażenia się przez powoda wirusem HIV, którego nosicielami byli współosadzeni i znaczących cierpień psychicznych, jakich w związku z tym doznał.

78. Rząd w dalszej kolejności oświadczył, że na mocy powołanych powyżej przepisów Kodeksu cywilnego, powód miał także prawo zwrócenia się do sądu cywilnego z wnioskiem o wydanie nakazu, na podstawie którego władze penitencjarne zostałyby zobowiązane do zaprzestania naruszania jego dóbr osobistych, przykładowo, poprzez przeniesienie do innej celi. Rząd nie dołączył konkretnego przykładu złożenia skutecznego wniosku w tym zakresie.

79. W związku z powyższym Rząd zwrócił się do Trybunału z prośbą o odrzucenie skargi w tej części z tytułu niewyczerpania krajowych środków odwoławczych, zgodnie z artykułem 35 § 1 Konwencji.

(b) Skarżący

80. Skarżący nie przedstawił żadnych uwag w tej kwestii.

(c) Ocena Trybunału

81. Trybunał pragnie zauważyć, że zasada wyczerpania środków krajowych zawarta w artykule 35 § 1 Konwencji wymaga wyczerpania środków w normalnym toku odwoławczym, które są dostępne i

wystarczające dla uzyskania zadośćuczynienia za domniemane naruszenia. Istnienie owych środków musi być wystarczająco pewne, nie tylko w teorii, ale i w praktyce, w przeciwnym razie nie spełniają one testu dostępności i skuteczności (zob. m.in. *Akdivar i Inni przeciwko Turcji*, 16 września 1996 r., § 65, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV).

82. W obszarze wyczerpania środków krajowych ciężar dowodu ulega rozłożeniu. W razie powołania się na niewyczerpanie środków krajowych to na Rządzie spoczywa ciężar udowodnienia, że środek był skuteczny i dostępny w teorii jak i w praktyce w stosownym czasie, innymi słowy, że mógł być użyty, że w stosunku do zarzutów skarżącego mógł prowadzić do otrzymania zadośćuczynienia oraz miał uzasadnione perspektywy powodzenia. Jednakże, jeżeli powyższe zostanie udowodnione, ciężar dowodu przesuwa się na skarżącego, który wykazać musi, że środek wskazany przez Rząd został użyty lub z jakiegoś powodu, w okolicznościach konkretnej sprawy, był nieprzydatny lub nieskuteczny albo istniały szczególne okoliczności zwalniające go z tego wymogu (*ibid.*, § 68).

Ponadto, artykuł 35 § 1 należy stosować z pewną dozą elastyczności i bez nadmiernego formalizmu. Oznacza to, między innymi, że należy realistycznie brać pod uwagę nie tylko samo istnienie środków w systemie prawa Umawiającej się Strony, lecz także ogólny kontekst prawny i polityczny, w którym funkcjonują, jak również indywidualne sytuacje skarżących (*ibid.*, § 69).

83. Należy zauważyć, że skarżący wniósł skargę do Trybunału w dniu 2 maja 2003 r. Do tego czasu przez blisko jeden rok nieprzerwanie przebywał w areszcie (zob. § 23 powyżej). Skarżący zarzucił w szczególności, iż ze względu na jego fizyczną niepełnosprawność i szczególne potrzeby, długotrwałe osadzenie w warunkach Aresztu Śledczego w Szczytnie i w Olsztynie stanowiło naruszenie artykułu 3 Konwencji.

Skarżący złożył liczne wnioski o zwolnienie z aresztu w okresie tymczasowego aresztowania ze względów humanitarnych, a także liczne skargi do władz administracyjnych Aresztu Śledczego w Szczytnie, sądów krajowych i władz penitencjarnych, twierdząc, że ze względu na niepełnosprawność nie powinien być osadzony lub, ewentualnie, powinien otrzymać specjalną opiekę. Składał także skargi do władz krajowych odnośnie trudności w otrzymaniu protez przedramion (zob. par. 9, 14, 18, 32, 33, 37, 40, 52, 54, 56 i 60 powyżej).

84. Rząd oświadczył, iż skarżący powinien był, prócz skarg, o których mowa powyżej, wszcząć postępowanie cywilne o zadośćuczynienie na podstawie art. 23 i art. 24 Kodeksu cywilnego, w zw. z art. 448 Kodeksu cywilnego. Zdaniem Rządu, środek ten umożliwiłby mu dochodzenie zadośćuczynienia z tytułu domniemanego naruszenia dóbr osobistych na skutek domniemanego niedopełnienia przez władze obowiązku zapewnienia

w okresie osadzenia opieki i warunków dostosowanych do jego szczególnych potrzeb.

85. W opinii Trybunału nie można stwierdzić, że skarżący nie zwracał w wystarczający sposób uwagi właściwych władz na warunki aresztowania ani nie podejmował działań w celu ich poprawy.

W okresie pierwszego roku władze postanowiły o utrzymaniu środka zapobiegawczego w formie tymczasowego aresztowania, gdyż uznały skarżącego zdolnym do pobytu w warunkach osadzenia. W terminie późniejszym skarżącemu udzielono 12-miesięcznej przerwy w odbywaniu kary w celu leczenia ortopedycznego poza systemem penitencjarnym. Drugi okres osadzenia skarżącego trwał dwa lata i trzy miesiące, mimo rozbieżności opinii lekarskich odnośnie stopnia samowystarczalności skarżącego i jego zdolności do odbywania kary pozbawienia wolności. Ostatecznie skarżący został zwolniony warunkowo.

86. Trybunał uwzględnia jednakże wskazane przez Rząd przykłady postępowań krajowych, w których różne przepisy Kodeksu cywilnego zostały skutecznie zastosowane tak, że przyznano osadzonym zadośćuczynienie z tytułu szkód niemajątkowych doznanych na skutek niezgodnej z prawem ingerencji w ich prawo do ochrony przed biernym paleniem papierosów, zatruciem pokarmowym, pobiciem przez współosadzonego czy też narażeniem na rzeczywiste ryzyko zakażenia się wirusem HIV od współosadzonych. Należy podkreślić, że prawie wszystkie wyroki, na które powołał się Rząd, zostały wydane po dacie złożenia przez skarżącego skargi do Trybunału.

87. Trybunał rozpoznawał już kwestię skuteczności i adekwatności polskich środków w ramach postępowania cywilnego dotyczącego skargi podobnej do niniejszej, w której osadzony chorujący na epilepsję zarzucił nieodpowiednią opiekę lekarską (zob. *Kaprykowski*, cyt. powyżej). Trybunał z zadowoleniem przyjął zmiany w prawodawstwie krajowym w zakresie ochrony dóbr osobistych. Trybunał nie był jednakże przekonany, czy wyroki, na które powołał się Rząd, mogłyby przynieść podobny skutek w odniesieniu do roszczeń związanych z nieodpowiednią opieką lekarską w okresie osadzenia oraz czy można je uznać za przykłady powszechnie stosowanej i ugruntowanej praktyki (zob. *Kaprykowski*, cyt. powyżej, § 55).

88. Należy zauważyć, że w niniejszej sprawie w okresie osadzenia skarżący nie cierpiał na żadne dolegliwości wymagające kontroli lekarskiej lub leczenia. Posiadał natomiast poważną niepełnosprawność fizyczną, która - zgodnie z twierdzeniem skarżącego - skutkowałą niemożnością obsłużenia samego siebie bez pomocy osoby trzeciej i oznaczała, że wymaga szczególnej opieki.

89. Nie można zatem stwierdzić, że przywołane przez Rząd przykłady z orzecznictwa krajowego wskazują, iż w okolicznościach niniejszej sprawy, a w szczególności w maju 2003 r., kiedy to skarżący złożył skargę dotyczącą naruszenia Konwencji, powództwo z art. 445 lub art. 448

Kodeksu cywilnego mogło dawać skarżącemu uzasadnione perspektywy zapewnienia sobie odpowiedniejszych warunków lub szczególnej opieki w okresie osadzenia (zob. *Kaprykowski*, cyt. powyżej, §§ 54-57 oraz *Kulikowski przeciwko Polsce (nr 2)*, nr 16831/07, § 52, 9 października 2012 r.).

90. W związku z powyższym Trybunał nie jest przekonany, że środki w postępowaniu cywilnym, na które wskazywał Rząd w niniejszej sprawie, byłyby odpowiednie i skuteczne w związku z zarzutem skarżącego dotyczącym braku specjalistycznej opieki w okresie osadzenia. Podobnie, w opinii Trybunału, Rząd nie wykazał skuteczności, w czasie złożenia przez skarżącego skargi do Trybunału, pozostałych środków dostępnych zgodnie z prawem krajowym, które skarżący powinien był wykorzystać w celu uzyskania niezbędnego zadośćuczynienia, prócz skarg do władz administracyjnych i penitencjarnych czy wniosków o stwierdzenie legalności aresztowania.

W związku z powyższym, zarzut Rządu w kwestii niewyczerpania krajowych środków odwoławczych musi zostać odrzucony.

91. Trybunał stwierdza, iż niniejsza skarga nie jest oczywiście bezzasadna w rozumieniu artykułu 35 § 3 lit. (a) Konwencji. W dalszej kolejności zauważa, że nie jest niedopuszczalna z jakichkolwiek innych przyczyn. W związku z tym musi zostać uznana za dopuszczalną.

B. Meritum

1. Oświadczenia stron

(a) Skarżący

92. Skarżący podniósł zarzut, iż ze względu na jego niepełnosprawność i szczególne potrzeby, długotrwałe osadzenie w warunkach Aresztów Śledczych w Szczytnie i Olsztynie stanowiło naruszenie artykułu 3 Konwencji. Precyzując, skarżący oświadczył, iż mimo jego niepełnosprawności, pracownicy aresztu śledczego nie zapewnili mu specjalnej opieki, co skutkowało znaczącym utrudnieniem życia w okresie osadzenia, ponieważ nie był zdolny do wykonywania wielu codziennych czy rutynowych czynności, takich jak spożywanie posiłków, ścielenie łóżka, obcinanie paznokci u stóp, mycie, golenie i ubieranie oraz czynności higienicznych po skorzystaniu z toalety. Był zmuszony prosić o pomoc współosadzonych, co czyniło go zależnym.

93. Ponadto skarżący zarzucił, że władze penitencjarne nie podjęły skutecznych działań w celu uzyskania protez przedramion.

(b) Rząd

94. Rząd oświadczył, że w okresie osadzenia skarżący nie był poddawany nieludzkiemu ani poniżającemu traktowaniu, które osiągnęłyby minimalny poziom dolegliwości w rozumieniu artykułu 3 Konwencji.

95. Ponadto Rząd wskazał, iż niepełnosprawność skarżącego została wzięta pod uwagę, kiedy sąd krajowy postanowił o zastosowaniu tymczasowego aresztowania w związku z toczącym się przeciwko niemu w owym czasie postępowaniem karnym. Przez cały okres osadzenia skarżący pozostawał pod nadzorem lekarza, a jego zdolność do odbywania kary pozbawienia wolności była przedmiotem regularnej oceny przez sądy krajowe i władze penitencjarne.

96. Wreszcie Rząd zauważył, że właściwe władze aktywnie wspierały skarżącego w procesie uzyskiwania protez mechanicznych i biomechanicznych. Ze względu na bierną postawę skarżącego Kasa Chorych zatwierdziła pełny zwrot kosztów protez mechanicznych wyłącznie dzięki staraniom administracji Aresztu Śledczego w Szczytnie. Skarżący został bez zbędnej zwłoki przeniesiony do Aresztu Śledczego w Olsztynie, gdzie miały być przygotowane protezy. Fakt, iż nie zostały wykonane w pierwszym okresie osadzenia skarżącego wynikał wyłącznie z winy skarżącego, który zadeklarował, że zaakceptuje wyłącznie bardziej zaawansowane protezy biomechaniczne.

97. Podkreślono także, że amputacji przedramion dokonano u skarżącego na wiele lat przed tymczasowym aresztowaniem. Dobrze dostosował się do swojej niepełnosprawności, a kiedy przebywał na wolności, nie korzystał z protez. Mógł zatem funkcjonować w warunkach osadzenia, nie doświadczając szczególnego dyskomfortu ze względu na amputowane przedramiona.

(c) Helsińska Fundacja Praw Człowieka

98. Pisemne uwagi przedłożone w dniu 31 stycznia 2008 r. przez Helsińską Fundację Praw Człowieka („Fundacja”) zawierają wyczerpujący opis prawa i praktyki krajowej w zakresie osadzenia osób niepełnosprawnych oraz studium porównawcze odnośnych regulacji i praktyk w Zjednoczonym Królestwie i Stanach Zjednoczonych.

2. Ocena Trybunału

99. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału, aby można było rozważać naruszenie artykułu 3 Konwencji, niewłaściwe traktowanie musi osiągnąć minimalny poziom dolegliwości. Ocena minimalnego poziomu dolegliwości jest relatywna; zależy od wszystkich okoliczności sprawy, takich jak czas trwania, skutki fizyczne i psychiczne, a w niektórych przypadkach płeć, wiek czy stan zdrowia ofiary (zob. m. in. *Kudła przeciwko Polsce* [GC], nr 30210/96, § 91, ETPCz 2000-XI; *Price*

przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, nr 33394/96, § 24, ETPCz 2001-VII; oraz *Enea przeciwko Włochom* [GC], nr 74912/01, § 55, ETPCz 2009).

100. Trybunał uznawał traktowanie za „poniżające” w rozumieniu artykułu 3 jeżeli miało ono na celu wywołanie w ofierze uczucia strachu, udręczenia będącego w stanie poniżyć i upokorzyć (zob., przykładowo, *Kudła*, cyt. powyżej, § 92). Trybunał zwróci uwagę na to, czy celem takiego traktowania było poniżenie i upokorzenie danej osoby oraz czy - uwzględniając konsekwencje takiego traktowania - wywarło ono niekorzystny wpływ na osobowość tejże osoby w sposób niezgodny z artykułem 3 (zob., przykładowo, *Raninen przeciwko Finlandii* z dnia 16 grudnia 1997 r., § 55, *Reports of Judgments and Decisions*, 1997-VIII). Brak takiego celu nie może jednak definitywnie wykluczyć uznania naruszenia artykułu 3 (zob., przykładowo, *Peers przeciwko Grecji*, nr 28524/95, § 74, ETPCz 2001-III).

101. Cierpienie i upokorzenie muszą w każdym wypadku przekraczać cierpienie i upokorzenie, jakie są nieodłącznie związane z legalną formą traktowania lub karania. Środki pozbawiające daną osobę wolności mogą często pociągać za sobą taki element. Chociaż artykułu 3 Konwencji nie można interpretować jako nakładającego generalne zobowiązanie do zwolnienia osadzonych ze względów zdrowotnych albo umieszczenia ich w szpitalu cywilnym, także w przypadku, gdy cierpią na choroby, których leczenie jest szczególnie trudne (zob. *Mouisel przeciwko Francji*, nr 67263/01, § 40, ETPCz 2002-IX), zgodnie z tym artykułem Państwo ma obowiązek zapewnić, by osoba aresztowana miała zapewnione warunki, które są zgodne z poszanowaniem jej godności ludzkiej oraz by rodzaj i sposób wykonywania tego środka nie poddawał jej cierpieniu lub trudowi przekraczającemu nieunikniony poziom związany z aresztowaniem oraz, biorąc pod uwagę praktyczne wymagania pozbawienia wolności, jej zdrowie i dobre samopoczucie były odpowiednio chronione (zob. *Kudła*, cyt. powyżej, §§ 92-94).

102. Osoby pozbawione wolności znajdują się w szczególnej sytuacji, a na władzach spoczywa obowiązek ich ochrony. W przypadku, gdy władze podejmują decyzję o aresztowaniu osób niepełnosprawnych, powinny ze szczególną troską zapewnić warunki dostosowane do szczególnych potrzeb takich osób, wynikających z niepełnosprawności (zob. *Price*, cyt. pow., § 30 i *Farbtuhs przeciwko Łotwie*, nr 4672/02, § 56, 2 grudnia 2004 r.).

103. W sprawach tego typu Trybunał musi uwzględnić trzy czynniki, w szczególności przy ocenie, czy ciągle osadzenie skarżącego jest zgodne ze stanem jego zdrowia, w przypadku gdy daje on powody do niepokoju. Są to: (a) stan osadzonego, (b) jakość zapewnionej opieki oraz (c) czy ze względu na swój stan zdrowia skarżący powinien nadal przebywać w areszcie czy zakładzie karnym (zob., przykładowo, *Farbtuhs*, cyt. powyżej, § 53).

104. Stosując powyższe zasady Trybunał uznawał, iż przebywanie osób osadzonych cierpiących na poważną niepełnosprawność fizyczną w warunkach nieodpowiednich do ich stanu zdrowia czy zmuszanie takich osób do korzystania z pomocy współosadzonych w zakresie korzystania z łazienki, kąpieli, ubierania i rozbierania, stanowiło poniżające traktowanie (zob. *Price*, cyt. powyżej, § 30; *Engel przeciwko Węgrom*, nr 46857/06, §§ 27-30, 20 maja 2010 r. oraz *Vincent przeciwko Francji*, nr 6253/03, §§ 94-103, 24 października 2006 r.).

105. Trybunał zbada, czy w związku ze wszystkimi okolicznościami niniejszej sprawy, ciągle osadzenie skarżącego było dostosowane do jego niepełnosprawności oraz czy sytuacja osiągnęła wystarczający poziom dolegliwości, aby doszło do naruszenia artykułu 3 Konwencji.

106. Odnośnie do stanu więźnia bezsporne jest, że skarżący, któremu amputowano przedramiona, posiadał zaświadczenie, że wymaga pomocy osoby trzeciej (zob. par. 5 i 32 powyżej) i pierwotnie został uznany na niezdolnego do prowadzenia samodzielnej egzystencji i odbywania kary pozbawienia wolności (zob. par. 31 powyżej). W terminie późniejszym stwierdzono, że pomoc potrzebna skarżącemu nie jest natury medycznej (zob. par. 32 i 33 powyżej) i dlatego, mówiąc ściśle, jego niepełnosprawność nie skutkuje niezdolnością do odbywania kary pozbawienia wolności (zob. par. 45 powyżej). Przyznano jednak, że stan fizyczny skarżącego sprawił, iż osadzenie było dla niego bardzo trudne, szczególnie w ciągu blisko trzynastu miesięcy, kiedy nie posiadał protez przedramion (zob. par. 40 i 45 powyżej).

107. Skarżący zarzucił, że w obu okresach pozbawienia wolności nie miał możliwości wykonywania wielu codziennych czy rutynowych czynności, takich jak spożywanie posiłków, ścielenie łóżka, obcinanie paznokci u stóp, mycie, golenie i ubieranie oraz czynności higieniczne po skorzystaniu z toalety (zob. par. 28 powyżej).

Rząd oświadczył, że przez większość czasu skarżący był samowystarczalny (zob. par. 29, 37 i 97 powyżej) oraz że zapewniono mu w więzieniu szczególne traktowanie. Na przykład skarżący został zwolniony z typowych obowiązków więźniów, jak sprzątanie celi i korzystał z wielu przywilejów, jak dłuższe widzenia z rodziną i prawo do korzystania z prysznica sześć razy w tygodniu (zob. par. 30 powyżej).

108. Podkreślono również, że dzięki działaniom władz penitencjarnych i przyznaniu skarżącemu przerwy w odbywaniu kary, skarżący otrzymał dwie mechaniczne protezy przedramion. Od tego czasu skarżący stał się jeszcze bardziej niezależny i zdolny do odbywania kary (zob. par. 96 powyżej).

109. Trybunał zauważa, że w szeregu opinii lekarskich sporządzonych po wyposażeniu skarżącego w protezy mechaniczne, uznano go za niesamowystarczalnego i niezdolnego do dobywania akry pozbawienia wolności (zob. par. 47, 50, 53 i 55 powyżej). W listopadzie 2004 r. i czerwcu 2005 r. stwierdzono, że mimo, iż protezy ułatwiały skarżącemu

wykonywanie prostych codziennych czynności, takich jak jedzenie czy mycie zębów, nie umożliwiały wykonywania ruchów bardziej precyzyjnych, jak ruchy niezbędne przy myciu się, zakładaniu drobniejszych sztuk odzieży, goleniu czy czynnościach higienicznych po skorzystaniu z toalety (zob. par. 50 i 55 powyżej). W kwietniu 2005 r. stwierdzono, że ze względu na charakter niepełnosprawności skarżący nie może otrzymać w więzieniu odpowiedniej opieki i traktowania (zob. par. 53 powyżej).

110. Odnośnie do jakości opieki świadczonej na rzecz skarżącego w więzieniu Trybunał zauważa, że w pierwszym okresie aresztowania skarżącego władze niezaprzeczalnie podjęły pewne kroki w celu zapewnienia odpowiedniego traktowania dostosowanego do jego szczególnych potrzeb.

111. Po pierwsze, dyrektor Aresztu Śledczego w Szczytnie podjął starania celem przeniesienia skarżącego do specjalistycznego zakładu opieki zdrowotnej (zob. par. 32 powyżej), lecz kierownik zakładu opieki zdrowotnej aresztu śledczego stwierdził, że brak wskazań lekarskich dla takiego przeniesienia (zob. par. 32 i 33 powyżej). W konsekwencji skarżący pozostał w areszcie śledczym i podjęto specjalne działania w celu złagodzenia lub wynagrodzenia mu trudów osadzenia. Przykładowo, skarżący miał prawo do korzystania z pryszniców sześć razy w tygodniu i został zwolniony z typowych obowiązków więźniów, jak sprzątanie celi, a także zezwalano mu na dłuższe lub częstsze widzenia z rodziną (zob. par. 30 powyżej).

112. Ponadto oczywistym jest, że władze państwowe aktywnie udzielały skarżącemu pomocy w związku z postępowaniem mającym na celu otrzymanie protez przedramion, najpierw mechanicznych, a następnie biomechanicznych. Lekarze więzienni składali w imieniu skarżącego niezbędne wnioski, Kasa Chorych zatwierdziła całkowitą refundację kosztów podstawowych protez mechanicznych, a skarżący został przeniesiony do innego zakładu, gdzie mogły zostać wykonane i dopasowane protezy zgodnie z jego wyborem (zob. par. 35 – 42 powyżej). Gdy okazało się, że mimo podejmowanych starań skarżący nie będzie mógł otrzymać zaawansowanych protez biomechanicznych w zakładzie karnym, przyznano mu przerwę w odbywaniu kary w celu leczenia ortopedycznego poza systemem penitencjarnym (zob. par. 45 powyżej).

113. W drugim okresie aresztowania skarżący korzystał ze zwykłych protez mechanicznych. Zgodnie z twierdzeniem różnych władz lekarskich, protezy te umożliwiały wykonywanie prostych codziennych czynności, na przykład jedzenie czy mycie zębów. Nie umożliwiały jednak wykonywania ruchów bardziej precyzyjnych, jak ruchy niezbędne przy utrzymywaniu higieny osobistej czy zakładaniu drobniejszych sztuk odzieży (zob. par. 50 i 55 powyżej). W konsekwencji zalecono, aby pomocy w wykonywaniu

codziennych czynności udzielali skarżącemu pracownicy aresztu śledczego (zob. par. 55 powyżej).

114. Nie jest jasne, czy w drugim okresie osadzenia administracja Aresztów Śledczych w Szczytnie i Olsztynie zapewniła skarżącemu takie same rozwiązania praktyczne, jak w pierwszym okresie (zob. par. 111 powyżej).

115. Trybunał zauważa jednak, że Areszt Śledczy w Szczytnie zorganizował wizyty fizjoterapeuty, lecz skarżący, z nieokreślonych przyczyn, nie wyraził zgody na rehabilitację prowadzoną przez tę osobę (zob. par. 52 powyżej).

116. W czasie trwania obu okresów osadzenia, władze podjęły kroki, aby zapewnić skarżącemu pomoc ze strony współosadzonych (zob. par. 28, 29 i 33 powyżej). Pismo dyrektora Aresztu Śledczego w Szczytnie z dnia 17 stycznia 2005 r. (zob. par. 52 powyżej) potwierdza, że władze podjęły działania w ramach aresztu śledczego, aby umożliwić skarżącemu zwracanie się do współosadzonych z prośbą o pomoc w każdym wypadku, gdy było to konieczne. Na podstawie faktów niniejszej sprawy nie można stwierdzić, że władze zaniechały swoich obowiązków względem skarżącego i pozostawiły go uzależnionego wyłącznie od dostępności i dobrej woli współosadzonych. Z tego względu sprawę skarżącego należy traktować inaczej niż sprawę *D.G. przeciwko Polsce*, nr 45705/07, §§ 45 i 147, 12 lutego 2013 r. (wyrok nie jest ostateczny).

117. Trybunał zauważa także, iż stan skarżącego wyraźnie nie wymagał opieki specjalistycznej, dla której konieczne byłoby oficjalne przeszkolenie pielęgniarstwa (zob. par. 32 powyżej). Skarżący był w większości samodzielny, szczególnie po tym, jak rozpoczął korzystanie z protez, zaś konieczna mu pomoc ograniczała się do zwykłych czynności mycia i ubierania się, wymagających większej precyzji (zob. par. 28, 29, 33, 50 i 55 powyżej).

118. Prawdą jest, iż Trybunał często krytykował rozwiązanie polegające na zapewnianiu osadzonym z niepełnosprawnością fizyczną pomocy w wykonywaniu rutynowych czynności pomocy za pośrednictwem współosadzonych, nawet, gdy była to pomoc dobrowolna i udzielana wyłącznie w czasie, gdy zakład opieki zdrowotnej danego więzienia był zamknięty (zob. *Farbtuhs przeciwko Łotwie*, nr 4672/02, § 60, 2 grudnia 2004 r.). W specyficznych okolicznościach niniejszej sprawy Trybunał nie zauważa jednak podstaw, by potępić wdrożone przez władze rozwiązania w celu zapewnienia skarżącemu odpowiedniej i niezbędnej pomocy (zob. *Turzyński przeciwko Polsce* (dec.), nr 61254/09, § 40, 17 kwietnia 2012 r.).

119. Odnośnie dostępu do prysznic Trybunał zauważa, że zezwolenie skarżącemu na nieograniczony codzienny dostęp do prysznic stanowiłoby idealne rozwiązanie problemów związanych z utrzymaniem higieny. Z drugiej strony Trybunał zdaje sobie sprawę z praktycznych trudności związanych z zarządzaniem różnymi grupami osadzonych oraz łączenia ich

specyficznych potrzeb z wymogami bezpieczeństwa zakładu karnego. Należy zauważyć, że skarżący miał możliwość korzystania z łazienki z prysznicem o wiele częściej niż zwykli więźniowie, z częstotliwością wystarczającą, by zapewnić mu czystość, w tym także po skorzystaniu z toalety. W związku z powyższym Trybunał stwierdza, iż poprzez umożliwienie skarżącemu korzystania z łazienki z prysznicem sześć razy w tygodniu, władze w odpowiedni sposób zareagowały na jego specyficzne potrzeby (przeciwie niż w sprawach *Price przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, nr 33394/96, §§ 28-30, ETPCz 2001-VII oraz *Melnitis przeciwko Łotwie*, nr 30779/05, § 75, 28 lutego 2012 r.).

120. Ponadto Trybunał uwzględni oświadczenie Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka dotyczące nieodpowiedniego traktowania więźniów niepełnosprawnych w polskich zakładach karnych i aresztach śledczych (zob. par. 98 powyżej). Przyjmuje się także, na podstawie ogólnych informacji, że areszty śledcze w Olsztynie i w Szczytnie, w których przebywał skarżący, nie były dostosowane do więźniów o szczególnych potrzebach (zob. par. 27, 28, 57 powyżej).

Z drugiej strony oczywistym jest, że istnienie typowych barier architektonicznych czy technicznych nie miało wpływu na sytuację skarżącego, który miał amputowane przedramiona, ale nie cierpiał na trudności z poruszaniem się i miał możliwość korzystania z opieki lekarskiej i pozostałych więziennych udogodnień, zajęć na zewnątrz i świeżego powietrza (przeciwie niż w sprawach *Arutyunyan przeciwko Rosji*, nr 48977/09, §§ 77 i 81, 10 stycznia 2012 r. oraz *Cara-Damiani przeciwko Włochom*, nr 2447/05, § 70, 7 lutego 2012 r.).

121. W ostatniej kolejności Trybunał rozpatrzy zarzut skarżącego dotyczący braku pomocy władz penitencjarnych w kwestii zapewnienia niezbędnych protez przedramion.

122. Należy zauważyć, iż począwszy od aresztowania w 2002 r., władze penitencjarne i rozmaite instytucje aktywnie wspierały skarżącego w postępowaniu mającym na celu otrzymanie protez mechanicznych oraz bardziej zaawansowanych protez biomechanicznych (zob. par. 34-42 powyżej). Kasa Chorych bez zbędnej zwłoki zatwierdziła refundację całości kosztów protez zwykłych (zob. par. 36 powyżej), a także uzyskano niezbędne pisma dotyczące finansowania protez biomechanicznych, które skarżący wołał otrzymać w miejsce protez zwykłych (zob. par. 41 i 42 powyżej). Ostatecznie skarżący otrzymał bezpłatnie protezy mechaniczne i został poddany niezbędnej fizjoterapii (zob. par. 46 powyżej).

123. W świetle powyższych ustaleń Trybunał stwierdza, że władze penitencjarne podejmowały aktywne działania i bez zbędnej zwłoki, skutecznie zapewniły właściwe rozwiązanie problemu skarżącego (przeciwie niż w sprawie *Vladimir Vasilyev przeciwko Rosji*, nr 28370/05, §§ 67-69, 10 stycznia 2012 r.).

124. Odnośnie do zarzutu skarżącego, że Państwo nie zatwierdziło pełnego zwrotu kosztów zaawansowanych protez biomechanicznych, Trybunał zauważa, iż sprawa nie dotyczy problemu o charakterze systemowym wynikającego z uchybień w systemie ubezpieczeń zdrowotnych w zakresie świadczenia opieki ortopedycznej czy protetycznej osadzonym pozbawionym środków finansowym, inaczej niż przedstawiały się fakty w sprawie *V. D. przeciwko Rumunii* (nr 7078/02, §§ 86-88, 16 lutego 2010 r.). Należy dodać, że zgodnie z przepisami prawa polskiego, pacjent zwracający się o wykonanie protez biomechanicznych mógł domagać się refundacji wyłącznie w bardzo ograniczonym zakresie i musiał pokryć różnicę z własnych środków.

W konsekwencji, uwzględniając fakt, że podstawowe protezy mechaniczne były dostępne i skarżący otrzymał je bezpłatnie oraz że możliwe było także refundowanie niewielkiej części kosztów protez biomechanicznych, Trybunał uznaje, iż nie można stwierdzić, że pozwane Państwo, w okolicznościach danej sprawy, nie spełniło swoich obowiązków z artykułu 3, nie pokrywając w całości kosztów protez zaawansowanego typu (por. *Nitecki przeciwko Polsce* (dec.), nr 65653/01, 21 marca 2002 r.).

125. Konkludując Trybunał wskazuje na aktywną postawę administracji więzienia wobec skarżącego. Właściwe władze zapewniły skarżącemu stałą i odpowiednią pomoc wymaganą ze względu na jego szczególne potrzeby (zob. par. 110-125 powyżej). Ponadto w niniejszej sprawie brak dowodów potwierdzających jakiegokolwiek zdarzenia czy intencje poniżenia czy upokorzenia skarżącego. Trybunał uznaje zatem, iż mimo, że więzień z amputowanymi przedramionami jest znacznie bardziej narażony na trudy osadzenia, w okolicznościach niniejszej sprawy traktowanie skarżącego nie osiągnęło progu dolegliwości wymaganego, by stwierdzić poniżające traktowanie niezgodne z artykułem 3 Konwencji (przeciwnie niż w sprawie *Price*, cyt. powyżej, §§ 28-30, *Engel przeciwko Węgrom*, nr 46857/06, §§ 27 i 30, 20 maja 2010 r. oraz *Vincent przeciwko Francji*, nr 6253/03, §§ 94-103, 24 października 2006 r.). Trybunał uznaje zatem, iż w niniejszej sprawie nie doszło do naruszenia tego przepisu.

II. POZOSTAŁE ZARZUTY

126. Skarżący zarzucił także naruszenie postanowień artykułu 5 §§ 1 i 3 Konwencji ze względu na bezpodstawne i zbyt długotrwałe tymczasowe aresztowanie. Przepis ten brzmi, jak następuje:

„1. Każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Nikt nie może być pozbawiony wolności, z wyjątkiem następujących przypadków i w trybie ustalonym przez prawo:

...

(c) zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania w celu postawienia przed właściwym organem, jeżeli istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia czynu

zagrożonego karą, lub, jeśli jest to konieczne, w celu zapobieżenia popełnieniu takiego czynu lub uniemożliwienia ucieczki po jego dokonaniu;

...

3. Każdy zatrzymany lub aresztowany zgodnie z postanowieniami ustępu 1 lit. c) niniejszego artykułu ... ma prawo być sądzony w rozsądnym terminie albo zwolniony na czas postępowania. Zwolnienie może zostać uzależnione od udzielenia gwarancji zapewniających stawienie się na rozprawę.”

127. Jednakże, zgodnie z artykułem 35 Konwencji:

„1. Trybunał może rozpatrywać sprawę ... w ciągu sześciu miesięcy od daty podjęcia ostatecznej decyzji.

(...)

4. Trybunał odrzuca każdą skargę, którą uzna za niedopuszczalną w myśl niniejszego artykułu. Trybunał może tak zdecydować w każdej fazie postępowania.”

128. Trybunał zauważył, iż postanowienie o zastosowaniu wobec skarżącego tymczasowego aresztowania zostało wydane przez Sąd Rejonowy w Szczytnie w dniu 19 czerwca 2002 r., zaś odwołanie skarżącego od tego postanowienia zostało złożone do Sądu Okręgowego w Olsztynie w dniu 12 lipca 2002 r. (zob. par. 7 i 10 powyżej). Zgodnie z obowiązującym prawem krajowym nie istniała inna możliwość zakwestionowania przedmiotowego postanowienia.

Ponadto okres tymczasowego aresztowania skarżącego, w rozumieniu artykułu 5 § 3 Konwencji, zakończył się w dniu 31 października 2002 r., kiedy został skazany przez Sąd Rejonowy w Szczytnie (zob. par. 16 powyżej).

129. Ze względu na fakt, że skarżący złożył skargę do Trybunału w dniu 2 maja 2003 r. powyższe zarzuty naruszenia artykułu 5 zostały złożone po terminie, a zatem muszą zostać odrzucone zgodnie z postanowieniami artykułu 35 §§ 1 i 4 Konwencji.

130. W końcu skarżący zarzucił naruszenie artykułu 6 § 1 Konwencji kwestionując wynik postępowania karnego przeciwko niemu i zarzucając, że postępowanie nie było sprawiedliwe. Stosowny fragment powołanego przepisu brzmi następująco:

„Każdy ma prawo do sprawiedliwego ... rozpatrzenia jego sprawy ... przez ... sąd ... przy rozstrzygnięciu o ... zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu w sprawie karnej.”

131. Jednakże zgodnie z artykułem 35 § 1 Konwencji:

„Trybunał może rozpatrywać sprawę dopiero po wyczerpaniu wszystkich środków odwoławczych, przewidzianych prawem wewnętrznym...”

132. Stwierdzono, że skarżący nie złożył skargi kasacyjnej od wyroku Sądu Okręgowego w Olsztynie z dnia 19 lutego 2003 r. A zatem niniejsza skarga musi zostać odrzucona na podstawie artykułu 35 §§ 1 i 4 Konwencji z powodu niewyczerpania dostępnych środków krajowych.

Z TYCH PRZYCZYŃ TRYBUNAŁ

1. *Uznaje* jednogłośnie skargę z tytułu naruszenia artykułu 3 za dopuszczalną, zaś w pozostałej części za niedopuszczalną;
2. *Uznaje* stosunkiem pięciu głosów do dwóch, iż nie doszło do naruszenia artykułu 3 Konwencji.

Sporządzono w języku angielskim i obwieszczono pisemnie dnia 12 marca 2013 r., zgodnie z artykułem 77 §§ 2 i 3 Regulaminu Trybunału.

Lawrence Early
Kanclerz

Ineta Ziemele
Przewodnicząca

Zgodnie z postanowieniami artykułu 45 § 2 Konwencji oraz art. 74 § 2 Regulaminu Trybunału do wyroku załączono zdanie odrębne Sędziów I. Ziemele i Z. Kalaydjieva.

I.Z.
T.L.E.

WSPÓLNE ZDANIE ODREBNE SĘDZI ZIEMELE I KALAYDJIEVEJ

1. Z najwyższym szacunkiem nie zgadzamy się z opinią większości sędziów, którzy uznali, iż w niniejszej sprawie nie doszło do naruszenia Artykułu 3. Zauważamy, że skarżący podniósł dwa zarzuty naruszenia Artykułu 3. Pierwszy zarzut dotyczył niepełnosprawności i szczególnych potrzeb skarżącego, który nie był zdolny do wykonywania wielu czynności codziennych lub rutynowych i był zmuszony prosić o pomoc współosadzonych. Po drugie skarżący przedstawił zarzut dotyczący nadmiernej długości postępowania w sprawie uzyskania protez przedramion (zob. par. 92-93 wyroku). Możemy przyjąć, iż władze udzieliły skarżącemu wsparcia i otrzymał niezbędne protezy po upływie pewnego czasu (zob. par. 124-125). Nie zgadzamy się jednakże z opinią większości sędziów, że działania podjęte przez władze penitencjarne w zakresie pomocy skarżącemu w wykonywaniu codziennych czynności były zarówno odpowiednie, jak i podejmowane w odpowiednim czasie, aby uniknąć długotrwałej sytuacji budzącej wątpliwości zgodności z wymogami artykułu 3 (por. *Todorov przeciwko Bułgarii* (dec.), nr 8321/11, 12 lutego 2013 r.).

2. W związku z powyższym pragniemy przypomnieć podstawowe zasady orzecznictwa Trybunału. Ogólniej, Trybunał stwierdził, co następuje: “[Artykuł 3] nakłada na Państwo obowiązek ochrony zdrowia fizycznego osób pozbawionych wolności, na przykład poprzez zapewnienie im niezbędnej pomocy lekarskiej (zob. *Hurtado przeciwko Szwajcarii*, 28 stycznia 1994 r., Seria A nr 280-A, opinia Komisji str. 15-16, § 79). Trybunał podkreślał także prawo wszystkich osób osadzonych do warunków osadzenia, które są zgodne z poszanowaniem godności ludzkiej, do tego by sposób i metody wykonywania nałożonych środków nie poddawały ich cierpieniu lub trudowi przekraczającemu nieunikniony poziom związany z osadzeniem, ponadto, biorąc pod uwagę praktyczne wymogi kary pozbawienia wolności, by ich zdrowie i dobre samopoczucie były odpowiednio chronione (zob. *Kudła*, cyt. powyżej, § 94)” (zob. *Mouisel przeciwko Francji*, nr 67263/01, § 40, ETPCz 2002-IX). W sprawie *Farbtuhs przeciwko Łotwie* (nr 4672/02, 2 grudnia 2004 r.) Trybunał zauważył, że władze penitencjarne zezwoliły członkom rodziny na pozostanie z osadzonym dwadzieścia cztery godziny i widzenia takie odbywały się regularnie. Prócz opieki rodziny, niepełnosprawny fizycznie skarżący w godzinach pracy otrzymywał pomoc ze strony personelu medycznego, zaś poza godzinami pracy dobrowolnie ze strony współosadzonych. W sprawie tej Trybunał uznał takie rozwiązanie za nieakceptowalne. Trybunał stwierdził, że ma wątpliwości odnośnie "właściwości rozwiązania, zgodnie z którym odpowiedzialność za człowieka o tak poważnej niepełnosprawności spoczywa w przeważającej części na niewykwalifikowanych więźniach, nawet jeśli dotyczy to

ograniczonego okresu czasu. Prawdą jest, iż skarżący nie podał, że na skutek kwestionowanej sytuacji doznał wypadku czy szczególnych trudności, stwierdził jedynie, iż w niektórych przypadkach współwięźniowie „odmawiali współpracy”, nie podając jednakże żadnego konkretnego przykładu takiej odmowy. Mimo tego, niepokój i niepewność, jakiej doświadczać może osoba w tak znacznym stopniu niepełnosprawna na myśl, że może nie otrzymać profesjonalnej pomocy również w sytuacji nagłej potrzeby, mogą same w sobie stanowić problem wymagający rozważenia z punktu widzenia artykułu 3 Konwencji” (zob. *Farbtuhs przeciwko Łotwie*, nr 4672/02, § 60, 2 grudnia 2004 r.).

3. Przy ocenie minimalnej dolegliwości traktowania Trybunał zawsze brał pod uwagę różnice w indywidualnych okolicznościach - w zależności od czasu trwania takiego traktowania, skutków fizycznych i psychicznych, a w niektórych przypadkach także płci, wieku czy stanu zdrowia ofiary. Ponownie podkreślamy, że w opinii biegłych lekarzy w niniejszej sprawie stan skarżącego wymagał stałej opieki. Fakt, iż skarżący był uzależniony od pomocy współosadzonych w kwestii spełnienia codziennych potrzeb sam w sobie budzi wątpliwości co do tego, czy sposób i metoda wykonywania kary były dostosowane do jego niepełnosprawności czy też nie narażały go na dodatkowe cierpienie, trud czy poniżenie przekraczające nieunikniony poziom związany z osadzeniem. W naszej opinii kwestia ta nie została zbadana w stopniu wystarczającym.

4. Mimo braku dokładnych informacji na temat funkcjonowania systemu udzielania pomocy skarżącemu przez współosadzonych większość Sędziów postanowiła przyjąć, że istnienie takiego systemu było odpowiednie z punktu widzenia artykułu 3. Nie dokonano rozróżnienia pomiędzy faktami niniejszej sprawy i faktami w sprawie *Farbtuhs przeciwko Łotwie*. W naszej opinii Izba dokonała odstępstwa od orzecznictwa bez podania podstaw.